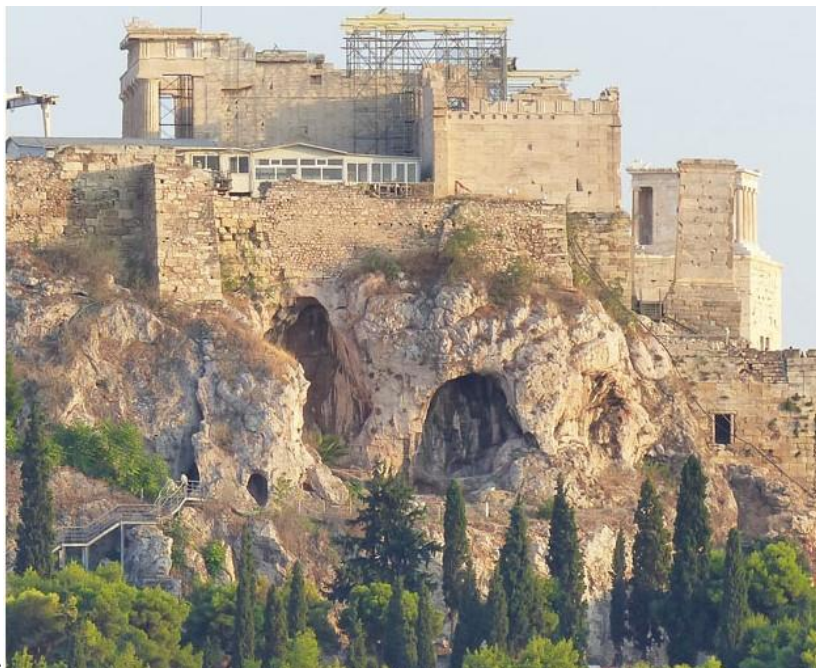

I Apollons hule

Apollons hule

«*Ion*»: I stykket «*Ion*» av Evripides (485-406 f.kr.) blir kongens datter Kreusa voldtatt av selveste Apollon, den mest populære av gudene blant athenerne, og det rett under sin fars «hus», Erekteion-tempelet på Akropolis. Det er ekstra «skammelig» at dette skjer rett under farens føtter, under beina til den første («mytologiske») kongen av Athen; Erekteion. Hun blir gravid, og ved fødselen er hun i hulen for å forlate barnet -*Ion*- for å dø. Apollon får hentet barnet til Apollon-tempelet i Delfi uten Kreusas viten. Mange år senere forsøker Apollon å «hive» den unge mannen over på Kreusas ektemann, og en forsmådd Kreusa planlegger å drepe *Ion*, da Xuthus ønsker å få *Ion* til Athen som sin arving. I stykket problematiseres at *Ion* ikke har retten til å tale/borgerrettigheter. Og det «ironisk nok» da han til og med er sønn av Apollon og «prinsessen» av Athen, nå dronning.

Scene fra stykket: *I Apollons hule*: I et forsøk på å aktualisere «*Ion*» til vår tid, blir det en scene fra «*Ion*» søndag kveld den 10.09.17. hvor vi ser Kreusa sønderknust, legge sitt barn i «Apollons hule». Kreusa spilles av en athensk skuespillerinne. Dette skjer i forbindelse med et litt større tematisk prosjekt hvor en liten gruppe med undertegnede i spissen går noen distanser mellom Athen og Delfi i dagene før for å fremme «fornuft», og kritisk tenkning og behovet for de saklige ytringer i demokratiet.

«...Ah, women still. Are born to suffer. Gods to work their will! How else? What help is there, when those who do the wrong that slays us are our judges too?»

Kreusa

Om antikkens drama og teater:

Mytologi og fornuft: De greske tragediene har mytologien som utgangspunkt for fortellingen/dramæet. Gudene gjenspeilet generelt sett de menneskelige egenskaper, som

gudelige «personifiseringer» mennesket kunne kjenne seg igjen i. Skjebne, og mennesket som ufritt, som gudenes «kasteball», var førdemokratiske forhold til mytologien og gudene.

Dette endrer seg inn i demokratiets og «fornuftens» tid, hvor vår kulturelle vugge blir dannet. I demokratiets drama tok borgeren parti, følte vrede, sorg, forakt, og fant rett og galt i det som utspilte seg. Det var et poeng i seg selv at tilskueren skulle kunne skrike, bue og heie på «gudene», og slik kollektivt få identifisert seg med hverandre, som at «vi er enig i hverandres oppfatning». Dette var med å styrke athenernes fellesskapsfølelse, og delte og snakket om sine opplevelser etter en forestilling. Demokratiborgeren skulle reflektere over seg selv, noe som også bidro til at man tok avstand fra gudene, og at «fornuften», politisk tenkning, og den athenske filosofi kunne utvikles. Teateret var slik viktig for demokratidannelsen. Individets frie vilje -på godt og vondt- var athenerne seg bevisst, og en årsak til etableringen av demokratiet, som en begrensning av (den aristokratiske) individualitet; griskhet og makt. Individualisme representerte på denne tid -i demokratiets oppbyggingsfase- fare for tyranni.

Euripides: Det kan ha vært Euripides motivasjon å vise at mennesket har fri vilje, men at det begrenses av det miljø og den kultur det vokser opp i. Den athenske kultur var for Euripides (blitt) en slik begrensning. Men, demokratiet var en betingelse for at Euripides i det hele tatt kunne skrive «Ion». Mitt blikk har vært å se «Ion» i den tid og den «politiske situasjon» det ble skrevet, og ut fra den person vi kan ane at Euripides var. Dette aktualiserer «Ion» også i dag.

Få år etter at stykket blir vist, og få år før athenerne henretter Sokrates i 399 f.kr., enten flykter eller blir Euripides forvist fra byen. Hva som var tilfellet er usikkert. Dette viser, eller er med å bygge opp under Euripides som kontroversiell blant sine byfeller.

«Ion»: Apollon fremstår som en brutal seksualisert feiging som ikke gjør noe for å rette opp de handlinger han har gjort. At Kreusa mot slutten sier hun vil tilbe Apollon, viser det en kvinnes glede over sitt barn, som over alt annet? Viser det at hun forstår at gudene ikke er bedre enn menneskene, som om hun og ville kunne tilgi et menneske? Eller viser det at hun likevel må innordne seg?

Det er den gode Athene som står fram og redder dette fra å bli en tragedie: Kreusa vil drepe «Ion» som hun ikke vet hvem er. Apollon forblir taus gjennom hele stykket. Og her er vi ved et av poengene til Euripides, tenker jeg. Man kan ikke stole på gudene, og Euripides skriver stykket som et oppgjør med gudene, hvor mennesket må stole på seg selv og ikke la seg lure. «Makten» kan på sin side velge å ikke si noe. Den franske tenkeren Michel Foucault hevdet at «Ion» angikk menneskenes kamp for ytring, sannhet og fornuft. Gudene og makten kan gjøre som den vil om ikke mennesket kan snakke. Apollon er uten språk for fornuft, da han ikke kan slippe unna at han er avslørt. Er Euripides valg av Athene som den som rydder opp et bevisst valg for å dempe athenernes mulige irritasjon, fra å ta livet av forfatteren?

Kvinneundertrykking: Stykket «Ion» må for å gjøre Euripides rett, som sin-samtidsaktuell dramatiker, inn i en større (tverrfaglig) sammenheng. Stykket er (altså muligens) skrevet som en sterk kritikk av mytologien, av kvinnens undertrykte kulturelle og politiske stilling. Hun kan ikke fortelle noen om det som er skjedd, og gudene gjør som de vil. Hun står og i fare for

å bli steinet i det religiøse Delfi, som motsetning til Athens viljes-styrte «fornuft». Det er denne fornuft han appellerer til i sin kritikk.

Mange kvinner i demokratiet i dag har tilsvarende status som Kreusa, noe som kan være vanskelig å diskutere i dag som den gang. Det aktualiserer «Ion». Evripides gir på sympatisk vis i flere stykker uttrykk for kvinnens gode intellekt, og dårlige stilling..

Prof. Vigdis Songe-Møller (UiB) har særlig behandlet mytologiens begrunnelser for kvinnens stilling i det athenske demokratiet i «Den greske drømmen om kvinnens overflødighet».

Demokratikritikk: I tillegg til å fremme kvinnen som mytologisk og demokratisk undertrykt, kan stykket innebære en kritikk av demokratiet, eller rettere sagt demokraten som sådan. Imperialistiske «individuelle» valg det krigerske demokratiet gjør, avslører borgeren som en selvtilfreds tyrann som hverken valgte klokt i forhold til seg selv eller sine naboer.

Her er mine begrunnelser for en slik antagelse: Evripides var den mest politiske og filosofiske av dramatikerne, og venn av Sokrates. Han var den av dramatikerne som «løsrev» sine drama i størst grad fra det mytologiske. Når Evripides skriver «Ion» mellom 418-412, så er den athenske storhetstid på hell. Betyr det noe for ham at tempelet Erekhtheion blir bygget (421-406 f.kr.)? Ser han det som en selvførligelse i denne tid, da de farer stygt med sine naboer? (Prof. George Gilbert Murray, (Oxford), hevder stykket ble satt opp i 413 f.kr.)

Byen har vært i krig med Sparta siden 431 f.kr. Den har utslettet andre byer som ønsket å være nøytral, som Melos (416 f.kr.), og lyttet lite til sine alliertes. Byen har drevet terror mot byer og landsbyer i årtier, særlig mot allierte av Sparta på Peloponnes.

Jeg tror Evripides så på de andre greske folk som athenernes brødre, da Kreusa og Xuthus blir foreldre til de greske folkeslag dorerne og achaenerne: Samtidig som det kan tolkes at Evripides fremholder athenerne som de reneste og opprinnelige «grekerne», -som jomfrufødte sønner av jorden, av Athene og Hefaistos- kan det og sees som en kritikk mot den fremferd av angrep, massakrer og utslettelser athenerne har «effektuert» mot sine «brødre». Det var de som var Athens fiender i peloponneskrigen.

Midt i den nesten 30 år lange krigen i 415 f.kr. setter Athen av gårde med hundrevis av skip mot Syracuse, stemt gjennom av demokratiet (for)ledet av politikeren og Olympia-vinner Alkibiades, ynglingen fra Platon -dialogen, som sviker sin by to ganger. Han viser til athenernes seire over perserne ved Marathon, Salamis og Plataea to generasjoner tidligere. Angrepet på Syracuse og forsøket på å ta hele Sicilia ender med et tap av hele krigsflåten og ca 30.000 unge athenere. I 404 åpner Athen sine porter for spartanerne, som *ikke* farer hardt fram med byen.

Det dårlige klima det var for å mane til «moderasjon» blant maktkåte demokratisk athenere, gjør det og meningsfylt å spørre seg om Athen på denne tid i realiteten oppførte seg og mente som *en*, slik Platon sidestilte med tyranniet. Om *en* eller mange mener det samme, så går det ut på ett.

Ytringsfrihets-fremming: Evripides er den tidligste kilden til begrepet *parrhesia*, som betyr frimodig tale, og som utgjør grunnprinsippet for demokratiet, praktisk og logisk. Parrhesias og demokratiets hensikt og produktive kraft -kan en si- er en kontinuerlig og saklig kritisk

diskurs. Vi kan som eksempel sammenligne det med behovet for «varsling», at noen gir beskjed og sier sannheten. Michel Foucault har behandlet Evripides som en dramatiker som hadde stor betydning for demokratisk refleksjon i sin samtid, og det er Foucault som har brakt fram parrhesia-begrepet i vår tid, som gjenstand for forskning, og for å se antikkens dannelse og kommunikasjonskunnskap i nytt lys. «Ion» var for M. Foucault et viktig stykke i denne sammenheng.

Endring i den demokratiske kultur: Forskning viser og er «enig» i at det demokratiske Athen gikk fra å være et demokrati -før peloponneskrigen- med en større «takhøyde» for debatt, saklighet og problematisering enn etter. Det var i en tid hvor de demokratiske problemstillinger var av ny dato, og de aristokratiske verdier utgjorde den andre menings og verdityngde. Her var rom for å «knive» disse verdier og syn mot hverandre, da en ny kurs og nye verdier skulle etableres, men man og var klar over verdiene i den førdemokratiske.

Mot slutten av Sokrates og Evripides levetid var Athen politisk turbulent. Man var i politisk villrede, demokratiet hadde feilet, øket rikdom og spesialisering, og individualisme og karrierisme hadde gitt rom for «vanlige mennesker» å søke makt.

Slik vi ser i dag bidrar friheten og maktsøken til at man og har vanskelig for å stå fram med sine meningers mot, av frykt for å bli stemplet som illojal, hvor ens ytringer (organisasjonen) mot makten kreativt klassifiseres som trivsels og destabiliserende på fellesskapet. I denne kulturen tar man knekken på dem som snakker sak, fordi sak ofte truer makt. I en slik kultur klassifiserer man raskt meningsmotstandere, som for eksempel ugudelig, vranglærd/vantro, illojal, som personalproblem, «trivselstrussel», og populistisk.

Var Evripides egentlig en «varsler», en *parrhesiastes*, som Sokrates? En som ønsket å få dem til å ta avstand fra gudene, få øye for kvinnens manglende rettigheter, og ens egen dumskap, religiøs og politisk? Politisk, byråkratisk, kunstnerisk, akademisk og religiøs korrekthet er farlig for utvikling og demokratiet. Det kan ha vært Evripides poeng.
